

Det nya Sverige – regionala mönster vid övergången från industrisamhälle till informationsamhälle

Jan-Evert Nilsson, Blekinge Tekniska Högskola

I historiens backspegel förefaller slutet av 1960- och början av 1970-talet representerade början på en transitionsperiod. Oljekrisen 1973/74 kom att markera inledningen till en lång period med svag tillväxt. Under 1900-talets sista kvartssekel var den årliga tillväxten mindre än hälften så hög som under perioden 1950-1975. Tillväxten bars nu i första hand upp av tjänstesektorn, medan industriproduktionen ökade med i genomsnitt mindre än en procent per år. Nedgången i tillväxttakten såväl bidrog till som återspeglade djupgående strukturella förändringar i det svenska samhället. Det samhälle som växte fram under 1990-talet och som många valde att beteckna som ett gränslöst kunskapssamhälle skilde sig markant från det nationella folkhem som utgjorde 1950- och 1960-talens Sverige.

Utvecklingen under andra hälften av 1900-talet innebar att ett nytt Sverige växte fram vid sidan om det gamla Sverige. Framväxten av det nya Sverige i kombination med krympningen av det gamla ändrade förutsättningarna för den regionala utvecklingen. Den regionala problembilden förändrades, men problemen hanterades fortsatt med den gamla tidens regionalpolitik. Beslutsfattarnas bild av verkligheten var tryggt förankrad i det gamla Sverige.

Det nya Sverige tenderade i första hand att gro i regioner där det gamla Sveriges strukturer var svaga. Resultatet blev att många av det gamla Sveriges tillväxtregioner stagnerade medan andra regioner övertog rollen som det nya Sveriges tillväxtcentra.

Det gamla Sverige

Det gamla Sverige hade sina rötter i 1890-talet och den moderna industrins genombrott i landet. Då byggdes en modern pappersmasseindustri ut samtidigt som en växande inhemsk marknad skapade förutsättningarna för framväxten av produktion för den svenska marknaden. Företag som tillverkade utrustning till skogs- och järnindustrin, livsmedelsindustrin, konfektionsindustrin, textilindustrin, skoindustrin, tillverkning av kemisk tekniska varor är exempel på sådan hemmamarknadsinriktad produktion. Under denna period tog samtidigt investeringarna i infrastruktur - järnvägsutbyggnaden - på allvar tog fart.

Dess tre drivkrafter förstärkte varandra. Skogsindustrins tillväxt genererade exportinkomster som bidrog till att öka den inhemska köpkraften vilket i sin tur medförde att den inhemska marknaden växte, varvid förutsättningar för en framgångsrik importsubstitution skapades. Importsubstitutionen bidrog i sin tur, tillsammans med järnvägsinvesteringarna, till att ytterligare öka den inhemska köpkraften och därmed säkra en fortsatt ökad efterfråga på den inhemska marknaden. På detta sätt kom den svenska ekonomin under slutet av 1800-talet in i en självförstärkande process, som bidrog till att

tillväxttakten ökade. Sverige industrialiserades. Det regionala utvecklingsmönstret förändrades. Nya regioner framstod som dynamiska centra. Utflyttningen från landsbygden sköt fart.

Industrialiseringen innebar i många avseende en genomgripande förändring av samhället. Tiden fick en ny innebörd. Medan tiden i jordbrukssamhället var en fråga om årstidernas skiftningar blev punktlighet centralt i industrisamhället. Arbetskraften måste infinna sig på sin arbetsplats på ett givet klockslag och arbeta fram till arbetstidens slut. Arbetsgivaren var intresserad av att utnyttja tiden så effektivt som möjligt. Kontrollen och styrningen av arbetarnas tidsanvändning var därför viktig. Mätning av hur mycket tid arbetarna använder på olika arbetsmoment blev så småningom en omhuldad metod för att finna vägar att öka produktiviteten i produktionen(De Geer 1978).

Med industrialiseringen förändrades också synen på arbetet och därmed den livsform som människor eftersträvade. I jordbrukssamhället framstod självständighetslivsformen som eftersträvansvärd. Verksamhet som självägande bonde eller hantverkare betraktades inte enbart som ett arbete utan som själva livet. Arbetstid och fritid flöt ihop liksom arbete och fritidssysslor. Jordbrukssamhällets uppskattning av denna livsform återspeglade att alternativet - att tjäna någon annan antingen det var en storbonde, en mästare eller en ämbetsmannafamilj - framstod som mindre lockande. Sådant arbete innebar att den anställde var utlämnad åt sin "herres" godtycke. Friheten att vara sin egen lockade. Oavsett vad man arbetade med så var den materiella levnadsstandarden låg, men en egen gård, hantverksverksamhet etc skänkte åtminstone innehavaren ett oberoende(SOU 1989:12).

Industrialiseringen innebar att lönearbetarlivsformen växte i omfattning. Lönearbete blev en i tiden avgränsad verksamhet, även om den tid som i industrialismens ungdom ägnades åt arbete var lång. Arbetet utfördes i särskilda lokaler - fabriker - som var geografiskt åtskilda från bostadsområdena. Arbete och fritid betraktades som två i separata verksamheter. Det förstnämnda utförs under en lagstadgad arbetstid, under vilken arbetsgivaren bestämmer vilka arbetsuppgifter som skall utföras. Arbetsgivarens rätt att leda och fördela arbetet är avtalsfäst. Den övriga tiden, fritiden, disponerar arbetaren efter eget gottfinnande. Industrialiseringen innebar att arbetet utvecklades till att bli ett medel för den anställde att förvärva de nödvändiga resurserna för att leva. Arbete blev något människor levde av men knappast för.

Arbetslivets organisering resulterade i att arbetstiden utvecklades till att bli en central politisk fråga. Åttatimmarsdagen blev så småningom ett krav med stark politiskt genomslag. Visionen att kunna ägna en tredjedel av dagen åt arbete, en tredjedel åt att leva (fritiden) och den resterande tredjedelen åt vila kunde realiseras 1920, då åttatimmarsdagen infördes genom lagen om 48 timmars arbetsvecka. Under hela 1900-talet har arbetstiden förblivit en central politisk fråga, antingen diskussionen avsett veckoarbetstiden eller semesterns längd. Frågan rymmer fortfarande politisk sprängkraft, vilket den segdragna politiska processen om sextimmarsdagen är exempel på.

Industrisamhällets liv blev i många avseenden inrutat. Arbetet skedde under avtalad tid på särskilda arbetsplatser - fabriken. Organisationen var hierarkisk. Överordnade kontrollerade att underordnade utförde sina arbetsuppgifter. Fabriken blev en viktig förebild för organiseringen av skolväsendet. Undervisningen skedde i särskilda skolbyggnader.

nader under former som liknade fabrikslivets . Punktlighet var centralt och skoldagens verksamhet var inrutad i ett standardiserat mönster av lektioner och raster. Sjukvården och omsorgen organiserades utifrån samma principer. Den offentliga tjänsteproduktionen organiserade med industrin som förebild. Likheter blev därför påtagliga. En prioritering av storskaliga lösningar för att utnyttja skalekonomin, en hierarkisk organisation som bidrog till att skapa toppstyrda organisationer samt en förkärlek för att indela arbetskraften i kollektiv inom vilka enskilda arbetstagare betraktades som utbytbara enheter är tre uttryck för detta ideal.

Industrialiseringsprocessen fick ett starkt genomslag på den regionala utvecklingen (Nilsson 1995). Den expansiva fabriksindustrin koncentrerades till vissa regioner, vilka kom att framstå som det nya moderna Sverige. Sågverksindustrin koncentrerades till Norrlandskusten från Gävle till Luleå, medan pappersmasseindustrin klumpade sig i södra Norrlandskusten. Gruvindustrin och järnhanteringen återfanns i första hand i Bergslagen och Malmfälten i Norrbotten. Stenindustrin, en av de industrier som sysselsatte flest personer under 1900-talets första årtionden, var koncentrerad till Bohuslän och Blekinge. Närheten till råvaror, gärna i kombination med tillgång till hamn, var de lokaliseringsförutsättningar som gjorde den industriella utvecklingen möjlig i ovanstående regioner. Vid denna period utgjorde råvaruresurserna en viktig bas för industrins utveckling. Naturresursernas geografiska placering kom på detta sätt att bidra till att omforma det svenska bosättningsmönstret. Städer som Hagfors, Borlänge, Sandviken, Malmberget och Kiruna byggdes i anslutning till råvarutillgångar. Naturgivna förutsättningar vare också en viktig förutsättning för industrins expansion i Skåne. Betsockerindustrin, kvarnindustrin och tegelindustrin är exempel på viktiga industrier vilka var starkt förankrade i regionens naturgivna förutsättningar.

Det är möjligt att råvarutillgångens avgörande betydelse för Sveriges industrialisering bidrog till att den svenska industrin, i en internationell jämförelse, i ovanligt hög grad förlades till landsbygden. I andra europeiska länder var koncentrationen till städerna betydligt större. Industrialiseringen skapade därför inte en lika stark urbanseringsprocess i Sverige som i andra europeiska länder. I stället bidrog industrialiseringen inledningsvis till att takten i inflyttningen till städer avtog. Från mitten av 1850-talet till mitten av 1920-talet mer än halverades inflyttningsöverskottet till samtliga svenska städer (Nilsson 1989).

Det svenska lokaliseringsmönstret innebar att äldre typer av arbetsorganisation fick större möjligheter att leva kvar. Det gamla kunde bevara en del av sin konkurrensförmåga. Antalet hemarbetare inom textilindustrin var ännu i början av 1900-talet markant. Brukshushållningen uppvisade på motsvarande sätt en stark livskraft inom metall- och skogsindustrin (Gårdlund 1942). Förekomsten av stordriftsfördelar i produktion bidrog emellertid till att dessa gamla arbetsorganisationer gradvis förlorade mark. En allt större del av produktionen kom att ske i fabriker vilka över tiden utvecklades till enheter för massproduktion av standardiserade produkter. Volym och standardisering var en grundläggande strategi för att pressa produktionskostnaderna.

Konfektionsföretaget Algots är ett illustrerande exempel på ett företag som följde denna väg (Segerblom 1983). Företaget startade produktion av konfektionsvaror 1913, en tillverkning som i första hand utfördes av hemsömmerskor. Först 1929 blev företaget ett modernt konfektionsföretag, när det flyttade in produktionen i nya lokaler i centrala

Borås. Två år senare införde företaget det löpande bandet som gjorde det möjligt att avsevärt öka produktionsvolymen utan att öka antalet anställda. Antalet löpande band i boråsfabriken ökade snabbt och uppgick efter några år till fjorton. Det löpande bandet krävde extremt långa produktionsserier och en långt driven standardisering av de delar som ingick i plaggen. Bandsystemet förutsatte att alla arbetade lika fort. Sömmerskorna förvandlades till momentmaskiner. Arbetsförhållandena var pressande. Det blev trångt och det var varmt i lokalerna. Kollapser och svimningsanfall hörde till den dagliga bilden. Sömmerskor som inte kunde hålla takten avskedades och ersättare nyanställdes. Arbetskraft var en kollektiv resurs som bestod av utbytbara delar.

Ideologin bakom det löpande bandet var direkt motsatt den som gällde när hemsömmerskor svarade för produktionen. I stället för att först ta upp order och anpassa tillverkningen efter orderboken dimensionerades produktionen efter bandets behov, varefter det var upp till företagets försäljare att finna avsättning för produkterna. Affärsidén, som var att försörja den svenska arbetarklassen med kläder till låga priser, dikterades av att de tilltänkta kunderna hade starkt begränsade ekonomiska resurser. Priset var det centrala konkurrensmedlet.

All industriell verksamhet var emellertid inte direkt knuten till naturgivna förutsättningar. Även i regioner som saknade attraktiva råvaror växte det tidigt fram en modern industriproduktion. Stockholm utvecklades till ett nationellt centrum för den kemisk-tekniska industrin. I Stockholm växte det dessutom upp en betydande verkstadsindustri med välkända företagsnamn som LM Ericsson, Separator, Atlas Copco och Electrolux. Expansionen i Stockholm återspeglade att staden växte in i rollen som ledande nationell importhamn. Göteborg däremot kom att spela rollen som ledande exporthamn som kombinerade utskeppning av varor från Bergslagens järnindustrier med exportföretag som SKF, ESAB, Götaverken, Eriksberg och Lindholmen. Göteborg och Sjuhäradsbygden utvecklades dessutom till ett nationellt centrum för sömnads- och bomullsindustri. Norrköping blev på motsvarande sätt nationellt centrum för ylleindustrin.

I delar av landet utvecklades en lokal specialisering. Det var fråga om orter där gamla traditioner och erfarenheter omsattes i produktion för nya marknader. Eskilstuna, Mora och Gnosjö är exempel på detta. I Eskilstuna omvandlades ackumulerade erfarenheter av lås- och knivsmide till industriell produktion av knivar och lås. I Mora utvecklades en gammal tradition inom metallslöjd till en avancerad finmekanisk industri. På motsvarande sätt kom erfarenheterna från tråddrageriverksamhet i Gnosjö att utvecklas till en industri för vidareförädling av trådprodukter.

I många av dessa regioner som industrialiserades under slutet av 1800-talet växte det under första hälften av 1900-talet fram starka regionala utvecklingsblock, eller för att använda ett av dagens näringspolitiska modeord industriella kluster. Från de etablerade industriella kärnverksamheterna utvecklades många typer av förgreningar. I Bergslagen utgjorde förädlingsindustrin en viktig förgrening. Järnverk som Sandviken, Fagersta, Avesta, Hofors, Hällefors och Söderfors ökade successivt förädlingsgraden i sina produkter. Den framväxande utrustningsindustrin för gruvindustrin utgjorde en annan förgrening. Tillverkningen av sprängämnen i Gyttorp, Bofors och Grängesberg är exempel på sådan tillverkning. Slutligen växte det fram ett antal verkstadsföretag som tillverkade utrustning till gruv- och järnindustrin. Bland dessa återfinns vi välkända företagsnamn som ASEA, Mogårdshammars Mekaniska Verkstads AB samt Nyby Bruks

AB. I anslutning till järnhanteringen i Bergslagen växte det också fram en betydande elektroteknisk industri specialisering på generering, överföring och användning av elektricitet. ASEA utvecklades så småningom till Sveriges ledande företag inom området. Framväxten av dessa regionala utvecklingsblock bidrog till att förstärka expansionen i de aktuella regionerna. Industrins behov av arbetskraft ökade vilket genererade ett betydande inflöde av arbetskraft till dessa industriorter.

Motsvarande industriella dynamik skapades i landets alla delar. I Värmland, Dalsland och Västernorrland växte det fram starka skogsindustriella block som innefattade kemisk industri, maskinleverantörer och instrument för styrning av kontinuerliga processer. I Skåne växte det fram ett omfattande livsmedelsindustriellt kluster som förutom livsmedelsindustri omfattade kemisk industri, verkstadsföretag och förpackningsindustri. I Göteborgsregionen växte transportmedelsindustrin, varv och bilproduktion, så att den till slut blev helt dominerande. Runt dessa industrier fanns det eller växte det upp en rad olika leverantörer. Det mest utmärkande för Göteborgs transportindustriella kluster var att det omfattade ett långt större geografiskt område än andra kluster. Såväl fartygs- som bilproduktionen i Göteborg hade i första hand karaktären av monteringsfabriker i vilka delar från hela landet och från utlandet sammanfogades till fartyg och bilar. Därför är det mer relevant att betrakta detta utvecklingsblock som ett nationellt kluster än ett regionalt.

I andra regioner som industrialiserades växte det aldrig fram några branschöverskridande regionala utvecklingsblock. Industrin i dessa regioner förblev därför specialiserad inom en bransch. Sjuhäradsbygden med sin specialisering på sömnad, Norrköpingsregionen med sin textilindustri, Örebroregionen med sin specialisering på skoindustri etc är illustrerande exempel på detta. Den smala industriella basen gjorde dessa regioner sårbara för förändringar i konkurrenssituationen. Några av dessa specialiserade industriregioner ställdes också inför stora strukturproblem redan under 1950-talet, när konkurrensförhållandena för regionens dominerande industri förändrades. En ökad internationell konkurrens ökade kraven på de svenska företagen. Den svenska hemmamarknadsindustrin öppnades gradvis för ökad utländsk konkurrens. Många företag förmådde inte anpassa sig till den uppkomna situationen.

I regioner med en snabb industriell utveckling fanns en stark efterfrågan på arbetskraft. Möjligheterna att få arbete inom industrin drog till sig människor från regioner med en svagare utveckling och därmed sämre försörjningsmöjligheter. Den geografiska rörligheten ökade samtidigt. År 1900 uppgick andelen av de boende som hade flyttat in från ett annat län till 16 procent. Trettio år senare hade andelen stigit till 22 procent (Johansson & Persson 1991). Bakom denna ökning döljer sig stora regionala variationer. Stockholm representerar den ena extremen. Andelen inflyttade i Stockholms stad och Stockholms län uppgick 1930 till 60 respektive 51 procent. Andelen inflyttade var lägst i skogslänen. I exempelvis Västerbotten uppgick andelen till endast 9 procent.

Industrins expansion resulterade på detta sätt i en stor flyttningsström från skogslänen i norr till industrilänen i mellersta och södra Sverige. Särskilt Mälarlänen uppvisade en stor andel inflyttare under perioden 1860-1930. Den stora strömmen av folk gick från landsbygd till tätort. Industrins expansion gav så småningom upphov till en stark urbaniseringsprocess. Inflyttningen till städerna uppgick till i genomsnitt 10 000 personer per år under 1900-talets tre första årtionden. Under 1930-talet fördubblades takten. Under

1940- och 1950-talet steg det årliga inflyttningsöverskottet till i genomsnitt 25 000 personer. Befolkningstillväxten var betydligt större än inflyttningsöverskottet, som endast svarade 50-75 procent av ökningen. Resten svarade den naturliga befolkningsökningen för som därmed bidrog till att dämpa effekterna i utflyttningsregionerna. I många regioner möjliggjorde ett stort födelseöverskott att befolkningen kunde fortsätta att öka även med en betydande nettoutflyttning.

I Stockholm, Göteborg och Malmö fördubblades befolkningen under första hälften av 1900-talet. De mest expansiva regionerna återfanns emellertid bland de mindre industristäderna. Under första hälften av 1900-talet växte invånarantalet med mer än 300 procent i städer som Västerås, Borlänge, Trollhättan, Motala, Skövde och Luleå.

Industrisamhällets flyttmönster präglas av att arbetarna uppvisade en något högre flyttningsbenägenhet än övriga grupper. Under andra hälften av 1920-talet hade 20 procent av arbetarna flyttat till den ort, där de bodde år 1930. Skillnaden i flyttningsbenägenhet var störst bland de yngre. Arbetarnas flyttningsbenägenhet i åldersgruppen 15-30 år översteg markant flyttningsbenägenheten i andra sociala grupper. Särskilt gruppen yngre kvinnliga arbetare var överrepresenterade i inflyttningen till tätorterna.

Den industriella specialisering som på detta sätt växte fram bidrog till att forma arbetskraftens kompetens. Inom industrin byggde denna kompetens mer på arbetskraftens erfarenhetskunskap än på kunskap förvärvad genom teoretisk utbildning. Arbetarna inom textilindustrin i Norrköping skaffade sig på detta sätt en annan typ av kompetens än järnverksarbetarna i Fagersta eller livsmedelsarbetarna i Eslöv. Erfarenhetskunskapens stora betydelse innebar samtidigt att den första arbetsplatsen kom att spela en avgörande roll för vilken typ av erfarenhetskunskap som den anställde gavs möjlighet att förvärva.

Den starka kopplingen mellan kompetens och arbetsplats bidrog samtidigt till att begränsa den anställde frihetsgrader när det gällde att byta arbete. En arbetare inom textilindustrin förvärvade kompetens som hade relevans inom den industrin men som saknade relevans inom andra branscher. Arbetstagarnas möjligheter att flytta begränsades därför av deras branschspecifika kompetens. Ju längre tid en arbetare varit verksam inom en bransch desto högre flyttningströsklar. Deras valsituation bestod att antingen flytta till ett annat textilföretag, där den förvärvade kompetensen kom till användningen eller att söka sig till en annan bransch för vilken arbetstagaren saknade relevant kompetens. Det sista alternativet innebar i princip att arbetstagarna fick börja om från början med att bygga upp ny kompetens, ett förhållande som bidrog till att reducera flyttningsbenägenheten bland äldre arbetare. Den branschanknutna kompetens som präglade industrisamhället bidrog till att reducera den frivilliga geografiska rörligheten. Frihetsgraderna när det gällde valet av bostadsort blev på detta sätt starkt begränsad. Långväga geografiska flyttningar var för den stora majoriteten av befolkningen en fråga om tvång. Den regionala efterfrågan på arbetskraft styrde flyttningsströmmarna.

Att flytta var sålunda ingen effektiv strategi för att förbättra arbetssituationen för enskilda arbetare. Alternativet för arbetarna var att stärka sin position i förhandlingar med arbetsgivaren. Prioriteringen av denna kollektiva strategi för att förbättra sin ställning ledde till att arbetarna organiserade sig i fackföreningar. Genom att agera kollektivt kunde de anställda göra sin röst hörd. Med förhandlingsrätten och rätten att ta till

stridsmedel förvärvade de anställda medel för att pressa arbetsgivaren till eftergifter. Industrisamhällets grundregel blev att solidariskt kämpa för sin sak på sin arbetsplats. Arbetskraften betraktades som ett kollektiv vars avtal reglerades i kollektivavtal. Den enskilde arbetstagaren sågs som en utbytbar del av kollektivet. Som enskilda löntagare stod de svagt, men som del av ett kollektiv var de starka.

Det gamla Sverige utmärktes av att befolkningen tvingades flytta till arbetsplatserna. Arbetsplatserna skapades i första hand av industrin, vars lokalisering till stor del bestämdes av närhet till råvaror och kunder samt av anslutningen till transportsystem - hamn, järnväg och väg. Näringslivets behov av arbetskraft fick till stor del tillfredsställas genom folk som flyttade till de expansiva regionerna. När bristen på arbetskraft ökade under 1960-talet initierades en rörlighetsstimulerande arbetsmarknadspolitik för att stimulera arbetskraften att flytta till regioner med stark efterfråga på arbetskraft. När detta inte räckte gjorde företag aktiva insatser för att importera arbetskraft från företrädesvis länder i södra Europa.

Det gamla Sverige kännetecknades sålunda av att arbetskraften tvingades flytta till regioner där deras arbetskraft efterfrågades. Tvånget bestod i att människor för sin försörjning sällan gavs några andra alternativ än att flytta. Personer som valde att stanna som arbetslös på sin hemort erbjöds inga andra försörjningsmöjligheter än arbete. På detta sätt blev individernas frihet, när det gällde att välja bostadsort, begränsad. Flyttningsströmmen gick från landsbygd till tätorter. Sverige urbaniserades.

Med industrins framväxt följde också att en växande del av arbetskraften övergick till en lönearbetarlivsform, arbetet blev ett medel för att förvärva inkomster som skulle göra det möjligt att leva under fritiden. Lönearbetarlivsformen utmärks av att det finns en skarp gräns mellan arbete och fritid. Arbetet betraktas som ett nödvändigt ont och fritiden som det eftersträvansvärda. Man arbetar för att kunna leva (Højrup 1983).

Lönearbetarlivsformen kom efter det andra världskriget att utöva ett starkt inflytande också över organiseringen av den växande offentliga tjänsteproduktionen. Yrken som tidigare närmast hade karaktären av kall, något som personerna i fråga levde för omvandlades till traditionellt lönearbete med reglerad arbetstid och strejkrätt. Sjuksköterska, lärare, präst och socialarbetare är tre exempel på detta. En kraftig tillväxt inom den offentliga sektorn under perioden 1950-1980 innebar samtidigt att en växande andel kvinnor inlemmades i samma lönearbetarlivsform som manliga fabriksarbetare.

Industrisamhällets inrutade liv, där varje aktivitet förutsattes ha sig eget rum kom att präglade stadsbilden. Funktionsseparering blev en bärande princip. Industrierna samlades i vissa delar av samhället, ofta i anslutning till hamnen. Områden närmast fabrikerna rymde hyreshus som befolkades av arbetare medan tjänstemännen företrädesvis bodde längre bort från fabrikerna. Segregering var industrisamhällets bärande planeringsprincip och flerfamiljshus den dominerande boendeformen. Under utbyggnaden av det svenska folkhemmet utvecklades låneregler som favoriserade kommunalt ägda flerfamiljshus. Samtidigt industrialiserades byggandet vilket tog sig uttryck i en långt driven standardisering. Ambitionen var att genom en långt driven standardisering pressa byggnadskostnaderna och därmed hyresnivån. För att skörda de ekonomiska vinsterna av denna standardisering prioriterades stora projekt (Nilsson 1999). Standardiserade

storskaliga bostadsområden utan lokal förankring uppfördes. Byggnaden såg likadana ut oavsett var de var placerade.

Välfärdsstatens bostadspolitik bidrog till att förstärka ett särdrag hos den svenska bostadsmarknaden, flerfamiljshusens dominerande ställning. Framför allt i de större städerna utgjorde enfamiljshusen en ringa andel av bostadsbeståndet. Att vara storstadsbo i Sverige innebar fram till 1960-talet att bo i hyreslägenhet i flerfamiljshus. I länder som Nederländerna, Storbritannien och USA bodde stadsbefolkningen i långt större utsträckning i enfamiljshus. Under 1950-talet återfanns mindre än var fjärde nybyggd lägenhet i enfamiljshus, en andel som under 1960-talet ökade till knappt 30 procent. Medvetenheten om att tillskottet av småhuslägenheter betydligt understeg efterfrågan fanns (Holm 1959). Mönstret återspeglade ett ideologiskt val. I det gamla Sverige skulle befolkningen i första hand bo i kommunalt eller kooperativt ägda lägenheter i flerfamiljshus. Människor accepterade det, då de flesta saknade realistiska alternativ.

Det nya Sverige

Anledningen till att 1970-talet framstår som en brytningstid är i första hand de problem som då blir synliga. Reduktionen i ekonomisk tillväxt manifesterar sig i strukturproblem inom många av de industrier som bar upp tillväxten i det gamla Sverige. En symbolisk illustration på detta är att Algots går i konkurs 1977. Verksamheten upphör. Händelsen kan ses som ett uttryck för att en epok går i graven. Folkhemmet var färdigbyggt. Sverige förlorade sin roll som internationellt föredöme och började förlora mark i den internationella välståndsligan.

Strukturomvandlingen inom industrin var inget nytt fenomen. Också under det gamla Sveriges glansdagar fanns det perioder av strukturomvandling inom industrin. Under 1930-talet var sågverksindustrin längs norrlandskusten utsatt för en genomgripande strukturomvandling som reducerade antalet sågverk kraftigt. Inom teko- och skoindustrin tog strukturomvandlingen fart på allvar under 1950-talet. Borås, Norrköping, Kumla och Örebro var bland de orter som drabbades hårdast av denna omvandling. Strukturomvandlingen under 1950- och 1960-talen kännetecknades av att den var koncentrerad till ett begränsat antal mogna branscher. Samtidigt uppvisade andra industrigrenar snabb tillväxt. Särskilt inom verkstadsindustrin var expansionen påtaglig.

Ett stort antal verkstadsföretag byggde ut sin produktionskapacitet. En svår brist på arbetskraft i kombination med höga anläggningskostnader gjorde att flera stora verkstadsföretag med verksamhet i storstadsregioner förlade en del av sin expansion till andra regioner. De valde att etablera produktionsanläggningar företrädesvis på orter där rekryteringsmöjligheterna ansågs vara bättre. Ericsson är ett illustrerande exempel. Under 1960-talet byggde företaget nya fabriker i Olofström, Visby, Ronneby, Delsbo, Norrköping, Östersund och Hudiksvall. Verkstadsindustrins expansion och geografiska omstrukturering bidrog på detta sätt till att mildra problemen i samband med 1960-talets strukturrationalisering i mogna industribranscher. Förändringarna betraktades som en strukturomvandling inom ramen för industrisamhället.

Under 1970-talet däremot fördjupades strukturproblemen inom industrin. Nu fanns det inte längre några stora expansiva branscher som kunde kompensera tillbakagången inom verkstadsindustrin. Sysselsättningen inom industrin minskade med nästan 400 000 personer under 1970-talet. 1970-talets expansiva verksamheter återfanns inom den of-

fentliga sektorn. Sysselsättningsökningen bara inom den del av den offentliga sektorn som omfattade vård-skola-omsorg motsvarade minskningen inom industrin. Expansionen inom den offentliga sektorn resulterade i att lönearbetarlivsformen växte i betydelse. 1970-talet kännetecknades sålunda av en stark utbyggnad av industrisamhällets välfärdsstat. Kvinnorna etablerade sig i växande utsträckning som lönearbetare på arbetsmarknaden. Det nya var ännu inte synligt. Det fanns vid denna tidpunkt inget internet, inga elektroniska mobiltelefoner, inga datorer i hemmen, etc.

I efterhand kan konstateras att det var under 1970-talet som grunden för det som sedan skulle komma lades. År 1971 framstår som ett genombrottsår. Då föddes mikroprocessorn. Den innebar ett nytt steg i datorutvecklingen, då den gjorde möjligt att skapa datorer med större kapacitet som kunde utföra fler operationer än någon annan dator tidigare klarat av. Mikroprocessorn lade grunden för den expansiva datorutvecklingen och var en förutsättning för dagens mobiltelefonisystem. Mikroprocessorn öppnade möjligheter för att utveckla mindre och kraftfullare datorer. I januarinumret av *Popular Electronics* 1975 annonserades persondatorn Altair, vilket var ett tecken på att persondatorns tid var nära förestående. Visserligen var det inte mycket som kunde uträttas med Altair, men trots det fick företaget inom en månad in 4 000 beställningar (Young 1989). I slutet av 1975 hade det kommit ut flera andra datorbyggsatser på marknaden.

1971 var också året då också det manuella mobiltelefonsystemet öppnades i Sverige. Det manuella systemet krävde ingen växel eftersom samtalen kopplades av en telefonist. Det system som introducerades var ett system som saknade kopplingar till den pågående tekniska utvecklingen inom elektronik. Systemet blev emellertid betydelsefullt eftersom det skapade en marknad för framtiden. Systemet innebar att hantverkare, försäljare och andra rörliga yrkesgrupper upptäckte vilken nytta de hade av telefon i bilen. 1971 var också året då Televerket förklarade att verket tänkte utveckla en ny nordisk standard för mobiltelefoni och öppnade mobiltelefonmarknaden för konkurrens, så att telefonleverantörerna kunde marknadsföra sina produkter direkt till kunden. Detta beslut, som inte väckte större massmedial uppmärksamhet när det presenterades, anses haft en avgörande betydelse för mobiltelefonins snabba utbyggnad i Sverige under 1990-talet (Mölleryd 1999).

Under 1970-talet kom också de första böckerna som hävdade att industrisamhället genomgick en genomgripande transformation. Den amerikanske sociologen Daniel Bell skrev redan 1973 en uppmärksammas bok om det annalkande "post-industriella samhället" (Bell 1973). I denna demonstrerade han hur en ny princip, "codification of theoretical knowledge", frambringar vetenskapliga, tekniska och sociala revolutioner. Ur denna förändringsprocess växer det enligt Bell fram ett nytt "knowledge society". Under 1970-talet utvecklade han sin föreställningsram ytterligare. I ljuset av den mikroelektroniska revolutionen lade han allt större vikt vid de långsiktiga konsekvenserna av den tekniska utvecklingen. Hans bild av det post-industriella samhället konkretiserades och han valde att ge det beteckningen "informationssamhället" (Bell 1979). Bells analyser av det framtida informationssamhället blev inledningen till en omfattande debatt om industrisamhällets omvandling i Europa. I Frankrike gav presidenten en av sina rådgivare i uppdrag att analysera vilka effekter på det franska samhället som utvecklingen inom informationsteknologi kunde förväntas få (Nora & Minc 1980).

Den internationella diskussionen uppmärksammades inte i Sverige. Här riktades uppmärksamheten mot dessa frågeställningar först under andra hälften av 1980-talet när en grupp forskare vid FA-rådet publicerade en rapport om samhällskonflikter under de kommande 25 åren. Diskussionen tog fart på allvar först när boken "K-samhällets framtid" publicerades (Andersson & Strömquist 1988). I boken sattes den omvandling som Sverige stod inför in i ett historiskt sammanhang. Samtidigt konkretiserades innebörden av förändringen.

Den bärande tesen i den boken var att industrialismens samhälle avvecklas och en ny samhällsstruktur tar form. Författarna hävdade att vi var på väg mot ett K-samhälle som har sin bas i kunskap, konst, kreativitet och kommunikation. I det nya K-samhället ger inte naturresurser eller marknadens närhet de viktiga förutsättningarna för effektivitet. Företagen tenderar i stället att söka sig till K-regioner som var välutrustade i fråga om kunnande, kommunikation, kultur och annan kreativ verksamhet. Storstadsregioner som Stockholm och Göteborg och universitetsorter som Uppsala, Lund, Umeå och Linköping framstod som den nya tidens dynamiska centra. K-regioner av denna typ ansågs bilda en ny ekonomisk struktur i snabb tillväxt, samtidigt som gamla industriregioner hamnar i bakvatten.

Föreställningen om ett annalkande K-samhälle fick ett starkt politiskt genomslag. Kommuner formade strategier för att kunna omvandlas till K-samhällen, politiker talade allt oftare om övergången till ett kunskapsamhälle och utbyggnaden av regionala högskolor blev en prioriterad regionalpolitisk uppgift som det knöts stora förhoppningar till.

Under 1990-talet har intrycket av att Sverige är på väg att omvandlas förstärkts. Den snabba spridningen av mobiltelefonen, utvecklingen av internet och en uppsjö av nya företag inom IT-området har givit föreställningen en konkret innebörd. Befolkningsminskningen i bruksorterna och expansionen i storstadsregioner och universitetsorter har tolkats som ett tecken på att K-samhället är i antågande.

Ett uttryck för det nya Sverige som växer fram är att sysselsättningen växer inom nya verksamheter som It-branschen. Framväxten av det nya representerar också förändringar på ett djupare plan. Ett växande antal personer väljer att leva i en karriärlivsform, en livsform som kännetecknas av att arbetet ses som ett medel för självrealisering. Möjligheterna till fortgående kompetensutveckling och personlig utveckling i arbetslivet blir viktigt. Arbetet blir något dessa personer engagerar sig i och lever för. Ofta tillåts det breda ut sig på bekostnad av fritiden. Arbetet är för dessa människor något mer än ett medel att försörja sig.

För personer som lever i en karriärlivsform blir arbetet ett mål i sig. Arbetet är emellertid samtidigt ett medel att vinna erkännande. Stävan efter framgång blir viktig. Framgång innebär i detta fall befordran, ökad sociala status eller ökat materiellt välstånd. Dessa personer betraktar sig inte som medlemmar i ett kollektiv som tillvaratar sina intressen genom samordnade aktioner. En stark tilltro till den egna kompetensen gör att fackföreningar upplevs som överflödiga. De ser sig som kompetenta individer som på egen hand kan förhandla om sina anställningsvillkor. Uppfylls inte ställs framstår "exit", dvs att lämna företaget, som det självklara alternativet. Det nya samhällets före-

bilder är soloartister med stark personlig utstrålning och inte lojala lagspelare som underordnar sig kollektivet.

Övergången från det gamla till det nya Sverige har inneburit en ökning av antalet personer som lever i denna livsform. En orsak till detta är framväxten av och tillväxten i kunskapsföretag som programvaruföretag, internetkonsulter, webbyråer, managementkonsulter, forskningsföretag etc. Kunskapsföretag av denna typ baserar sin verksamhet på att de förmår rekrytera medarbetare med hög professionell kompetens samt att det på ett effektivt sätt förmår tillvarata medarbetarnas kompetens. Detta sker genom att medarbetarna erbjuds självständiga och utvecklande arbetsuppgifter. Den enskilde medarbetaren förväntas ta ett stort ansvar för utformning och genomförande av sina arbetsuppgifter. En sådan arbetsorganisation i en prestationsinriktad organisationskultur bidrar till att medarbetarna engagerar sig i sitt arbete och sitt företag långt mer än vad en åttatimmars arbetsdag normalt ger utrymme för.

Förändringen i livsformer fick effekter på boendepreferenserna. För personer i en karriärbunden livsform har en stor mångsidig lokal arbetsmarknad fördelar. Storleken ökar möjligheterna för att finna nya intressanta utmaningar utan att behöva flytta. Storstadsregioner framstår därför som attraktiva för unga välutbildade personer som väljer ett sådant liv. Alternativet till storstadsregionerna är mindre orter där det vuxit fram kluster av det nya näringslivet. Tillgången till sådana kluster bidrar till att skapa en intressant arbetsmarknad även om den lokala arbetsmarknadens storlek inte ger samma grad av diversifiering i näringslivet som en storstadsregion. En del universitets- och högskoleorter återfinns i denna kategori. Framväxten av det nya Sverige bidrar på detta sätt inledningsvis till befolkningsökningar i storstadsregioner och vissa universitets- och högskoleorter. På lång sikt är det möjligt att mönstret kommer att förändras, när dagens karriärlivsforms ungdomar blivit äldre, välbärgade, bildat familj och prioriterar andra saker i livet på bekostnad av arbetet.

Expansionen av karriärlivsformen återspeglar också organisationsförändringar i näringslivet. Småskalighet framstår för många som en väg till högre produktivitet. Konsultföretag som Framfab är organiserade i celler som består av maximalt 50 medarbetare. Traditionella storföretag har samtidigt valt bryta upp den gamla hierarkiska organisationen i ett stort antal självständiga bolag. Ansvar och befogenheter har spridits i organisationen. Andelen tjänstemän med självständigt och kvalificerat arbetet har ökat liksom andelen personer i ledande ställning. Den sistnämnda gruppen omfattar personer med ansvar för större enheter som leder arbetet med hjälp av underställd personal och personer med specialistbetonade arbetsuppgifter. Satsningen på mindre organisationsenheter bidrar till att skapa nya lokaliseringmöjligheter. Delbarheten i investeringar ökar. Kraven på de lokala arbetsmarknadernas storlek reduceras. Mindre lokala arbetsmarknader kan framstå som attraktiva lokaliseringssorter.

Det gamla samhällets massproduktion av standardiserade produkter ersätts i det nya samhället av en stark fokusering på produktutveckling som möjliggör en ökad kund Anpassning av produkterna. Framgångsrik produktutveckling belönas med att företagen skapar en temporär monopolsituation som innebär att företaget slipper priskonkurrens. Konkurrenterna kan under en begränsad tid inte erbjuda samma produkt.

Ett ökat tjänsteinnehåll i produkterna tillsammans med ökade produktutvecklingsinsatser leder till att sysselsättningsökningen i näringslivet i första hand sker i kunskaps- och informationshanterande aktiviteter. Antalet sysselsatta i den direkta produktionen minskar fortgående i takt med att tillverkningen automatiseras. Medarbetare med individuell kompetens ersätter kollektivanställda arbetare. Därmed blir gamla sociala strukturer överspelade. Uppdelningen i kapitalägare, tjänstemän och arbetare förlorar sin relevans i ett samhälle där drömmen om att blir uppskattad medarbetare med ett förmånligt optionserbjudande omfattar ett växande antal av de välutbildade ungdomar som inträder på arbetsmarknaden. Samtidigt minskar antalet kollektivanställda arbetare inom industrin. Kollektivet arbetskraft ersätts av individuella medarbetare.

Det nya samhällets produktion gör att det gamla samhällets funktionsseparering förlorat i relevans. Arbetsplatser och bostäder konkurrerar om de attraktiva lägena. En blandad stad som rymmer arbetsplatser, bostäder och butiker framstår som det nya samhällets planeringsideal. Ombyggnation av det gamla samhällets industriområden i hamnområden till attraktiva arbets- och bostadsmiljöer kännetecknar många städer. Varvsområdet i Malmö, Eriksberg i Göteborg, Hammarbyhamnen i Stockholm, Norra hamnen i Helsingborg och inre hamnen i Sundsvall är några välkända exempel på sådana omvandlingar. Dessa hamnutvecklingsprojekt kan betraktas som en manifestation av industristädernas omvandling från effektiva produktionsplatser till attraktiva mötesplatser.

I ytterligare ett viktigt avseende skiljer sig det nya samhället från det gamla. I det gamla var bostadsförsörjningsfrågan en central politisk fråga. Kommunen tog ett aktivt ansvar för att tillfredsställa sina invånares behov av moderna lägenheter. I dag äger en stor andel av den svenska befolkningen mer än en bostad. Med ökat välstånd följer ett ökat intresse att skaffa sig olika bostäder för olika ändamål. Det gamla samhällets kombination av en lägenhet och en fritidsstuga har i det nya samhällets omvandlats till kombinationer av en stadsbostad, en sommarbostad i söder och en fjällstuga i fjällen etc. I takt med att medborgarna skaffar sig flera bostäder ökar också deras frihetsgrader, när det gäller var de önskar skattskrypa sig. Kommunens ansvar för bostadsförsörjningen har fått en annan innebörd. Den kommunala konkurrensen om invånarnas skattebetalningar ökar. Kampen om skattebetalarna skärps.

Det nya Sverige är sålunda ett samhälle där kampen om arbetsplatserna har ersatts med en kamp om hushåll och skattekröner. Regional framgång mäts i ökningen av skattebetalare och skatteintäkter i regionens kommuner.

En analys av den regionala utvecklingen under 1990-talet förefaller bekräfta de tendenser som diskuteras ovan. Bland de tolv lokala arbetsmarknader som uppvisar en tillväxt i lönesumman som överstiger det nationella genomsnittet under perioden 1990-1998 återfinns sju universitetsregioner - Stockholm, Umeå, Uppsala, Göteborg, Växjö, Linköping och Malmö/Lund - och två högskoleregioner - Jönköping och Karlskrona/Ronneby. Endast tre av regionerna - Värnamo/Gnosjö/Gislaveds, Oskarshamn och Falkenberg/Varberg - tillhör inte gruppen storstads- och högskoleregioner. Notabelt är att Värnamo/Gnosjö/Gislaved är den region som uppvisar den högsta tillväxten bland Sveriges regioner. Ökningen i lönesumman i regionen är mer än dubbelt så stor som i riket som helhet.

Huvudmönstret är att tillväxten sker inom den privata tjänstesektorn. Tillväxttakten inom den privata tjänstesektorn i Sverige under den aktuella perioden är nästan dubbelt så hög som i industrin. Lönesumman inom den privata tjänstesektorn ökar med minst 50 procent i alla ovanstående tolv regioner utom i två. I Värnamo/Gnosjö/Gislaveds- och Oskarshamnsregionen är bilden en annan. Där uppvisar industrin en hög tillväxttakt. Tillväxttakten inom industrin ligger i dessa båda regioner 25-35 procent högre än tillväxten inom privata tjänster. Industrin i den förstnämnda regioner uppvisar en tillväxt som överstiger riksgenomsnittet för den privata tjänstesektorn. Tillväxtmönstret i dessa båda regioner påminner sålunda starkt om det mönster som präglade det gamla industrisamhället.

Bland de 38 lokala arbetsmarknader som under perioden 1990-1998 uppvisar negativ tillväxt återfinns 18 industriregioner - exempelvis Nässjö, Norrköping, Köping/Arboga/Kungsör, Skellefteå/Norsjö, Karlskoga, Ludvika, Eskilstuna, Önsköldsvik, Sollefteå/Kramfors, Hagfors och Filipstad/Hällefors - och 17 glesbygdsregioner - bland vilka märks Mora/Orsa/Älvdalen, Härjedalen, Arjeplog, Malung, Storuman, Lycksele/Malå, Arvidsjaur, Pajala, Strömsund, och Övertorneå. Bland regionerna med minskad produktion återfinns också tre universitets- och högskoleorter - Luleå/Fyrkanten-, Sundsvall/Härnösands- och Östersundsregionen. Gamla industriregioner och glesbygdskommunen dominerar sålunda bland de regioner som uppvisar den svagaste ekonomiska utvecklingen.

Orsakerna till den svaga utvecklingen varierar. Haparanda, Hagfors/Munkfors och Filipstad/Hällefors utmärker sig genom att de uppvisar en svag tillväxt inom såväl den privata tjänstesektorn som inom industrin. I båda sektorerna är tillväxten minst 50 procent lägre än riksgenomsnittet. I femton av de 38 regionerna förklaras den låga tillväxten av en mycket svag utveckling inom industrin - mindre än hälften av riksgenomsnittet - i kombination med att tillväxten inom privat tjänsteproduktion understiger riksgenomsnittet. De tre högskole- och universitetsorterna tillhör denna grupp liksom bl. a Ljusdal, Hultsfred/Vimmerby och Örnsköldsvik. Sju av regionerna kombinerar en mycket svag tillväxt inom den privata tjänstesektorn - mindre än hälften av riksgenomsnittet - med en förhållandevis svag utveckling inom industrin. I denna grupp återfinns regioner som Nässjö, Ludvika, Gällivare, Bollnäs/Ovanåker och Lycksele.

Ovanstående data förmedlar bilden av att storstads- och universitets- och högskoleregioner representerar dynamiska ekonomiska centra i det framväxande nya samhället. Värnamo/Gnosjö/Gislaveds, Falkenberg/Varbergs och Oskarshamn framstår som undantagen som bekräftar regeln. Frågan är hur samspelat mellan ekonomisk tillväxt och befolkningsutveckling skall tolkas. Det gamla samhällets tolkningsschema var att den ekonomiska utvecklingen påverkade efterfrågan på arbetskraft, vilket i sin tur hade ett avgörande inflytande på flyttningen till/från regionen. I det nya samhället är situationen en annan.

Utbyggnaden av den svenska välfärdsstaten under andra hälften av 1900-talet tog formen av en omfattande utbyggnad av den kommunala tjänsteproduktionen. Över tiden kom en växande andel av arbetskraften att vara verksamma i offentlig tjänsteproduktion för lokala marknader. Också en betydande del av den produktion som sker inom den privata tjänstesektorn inriktas i första hand mot lokala och regionala marknader. En effekt av denna utveckling har blivit att den andel av arbetskraften som betjänar den regi-

onala marknaden vuxit över tiden samtidigt som Sveriges ekonomi internationaliserats. Uppskattningsvis tre av fyra sysselsatta arbetar med tjänsteproduktion för den lokala/regionala marknaden. Utvecklingen inom dessa verksamheter bestäms av vad som sker på de lokala/regionala marknaderna. Inkomst- och befolkningsförändringar är de två variabler som bestämmer den lokala marknads utveckling. Ett inflyttningsöverskott bidrar därför till att den lokala/regionala efterfrågan ökar, vilket i sin tur skapar förutsättningar för ökad produktion av tjänster för denna marknad.

Befolkningsökningen blir på detta sätt en viktig drivkraft för den ekonomiska tillväxten i en region. Ett stabilt inflyttningsöverskott säkrar en stabil ekonomisk tillväxt i regionen. Tolkat på detta sätt kan sägas att de tillväxtregioner som kännetecknas av en snabb ökning av tjänsteproduktionen till en del vuxit därför att folk valt att flytta dit. Bland de 20 lokala arbetsmarknader som har en befolkningsökning på minst en procent mellan 1990 och 1998 ingår 16 regioner med universitet eller högskola. De fyra regioner som inte uppfyller detta krav är Falkenberg/Varberg, Värnamo/Gnosjö/Gislaveds, Helsingborg och Nyköping. Bland dessa tjugo regioner finns det endast två från Norrland - Umeå- och Luleåregionen. Sju av regionerna hade en befolkning som över steg 200 000 invånare, medan endast fyra regioner hade en befolkning som understeg 100 000 invånare. Statistiken förmedlar sålunda ett intryck av människorna i det nya Sverige föredrar att bo i förhållandevis befolkningsrika högskoleregioner i mellersta och södra Sverige.

Jämförs kolumnen i tabell B 1 över regioner med den snabbaste ekonomiska tillväxten med den över regioner med den största befolkningstillväxten kan ges ett intryck av hur attraktiva olika regioner upplevs ur boendesynpunkt. Malmö, Halmstad och Falkenberg/Varberg tillhör de som uppvisar en starkare befolkningsökning än vad den ekonomiska dynamiken antyder. Malmös ekonomiska tillväxt understiger exempelvis tillväxten i Linköpingsregionen, samtidigt som befolkningstillväxten i Malmöregionen är dubbelt så hög. Detta är ett uttryck för att dessa regioner upplevs som attraktiva som boendemiljöer. Inflyttningsöverskottet bidrar i sin tur till att efterfrågan på lokala/regionala tjänster ökar, vilket stimulerar till ökad produktion. Regionerna Oskarshamn, Värnamo/Gnosjö/Gislaved och Karlskrona/Ronneby kännetecknas av att den ekonomiska tillväxten är betydligt starkare än befolkningsökningen. Värnamo/Gnosjö/Gislaved har en tillväxt som är något större än Stockholmsregionen, men befolkningsökningen i regionen bara drygt en tredjedel av befolkningsökningen i Stockholm. Oskarshamnsregionen uppvisar, trots en ekonomisk tillväxttakt som överstiger Malmöregionens, en befolkningsminskning med 1,6 procent. Dessa regioner är sålunda mer dynamiska än attraktiva.

En annan bild av verkligheten erhålls om uppmärksamheten riktas mot förändringar i produktionen per capita. Av de tio regioner som uppvisar den högsta tillväxten återfinns endast tre - Värnamo/Gnosjö/Gislaved, Oskarshamn och Växjö - på listan med regioner med störst ökning av produktionen per capita. Bland de sju nya regioner som går in på tio i topp listan över regioner med störst ökning i produktionen per capita återfinns i stället Sorsele, Älmhult/Osby, Bengtsfors/Dals-Ed, Markaryd/Ljungby, Vansbro, Tranås samt Lidköping. Bland de tio regioner som uppvisar den största ökningen i produktionen per capita återfinns sju med mindre än 50 000 invånare. Endast en av de tio regionerna - Växjö - har mer än 100 000 invånare.

Diskussionen ovan ger en klugen bild av den regionala utvecklingen. Storstads- och högskoleregioner uppvisar hög ekonomisk tillväxt medan småortsregioner uppvisar den största tillväxten per capita. Uppenbart finns det mycket ekonomisk dynamik också i många av de regioner som uppvisar en negativ befolkningsutveckling. Flyttningsströmmen indikerar att människor föredrar att leva i befolkningstäta regioner, medan mindre orter i många fall har ett dynamiskt näringsliv.

Det nya regionala mönstret

Diskussionen av befolkningsutvecklingen i olika regioner måste föras under betraktande av två aspekter - en regions attraktivitet ur boendesynpunkt samt växtkraften i regionens näringsliv. Det finns naturligtvis starka ömsesidiga kopplingar mellan dessa två dimensioner. Regioner med ett snabbt växande näringsliv framstår lätt som attraktiva, medan regioner präglad av stagnation och tillbakagång inom näringslivet kan stämplas som en oattraktiv boenderegion. I detta sammanhang är det viktigt att understryka att begreppet region har olika innebörd när vi talar om näringslivsregion respektive boenderegion. Fokuseras uppmärksamheten mot den ekonomiska utvecklingen är den relevanta regionen en lokal arbetsmarknad, vilket alltid, bortsett från i Norrlands inland, omfattar mer än en kommun. En lokal bostadsmarknad omfattar samma område som en lokal arbetsmarknad. Personer som flyttar för att de erhållit ett arbete kan sägas flytta till en lokal arbetsmarknadsregion. Människor som väljer bostadsort väljer sällan en arbetsmarknadsregion. De flyttar till en plats, som till ytan ofta är betydligt mindre än en kommun. Folk väljer inte att flytta till Leksands kommun utan de väljer att bo i Tällberg, Vikarbyn etc.

Denna skillnad i geografisk utbredning skapar ett problem när regionerna skall sorteras utifrån näringslivets dynamik och deras attraktivitet som boendeorter. I tabell 1 har jag valt att rikta uppmärksamheten på orter, i stället för på lokala arbetsmarknadsregioner. Detta är ett uttryck för att attraktiviteten ur boendesynpunkt numera betyder mer för inflyttningen till en region än dynamiken i näringslivet. Görs en sådan sortering erhålls fyra huvudtyper av regioner - industristäder/bruksorter, mindre företagarter, Landsbygdsorter och storstäder/universitetsorter. Medan regional dynamik i det gamla industrisamhället kopplades till ett starkt näringsliv så utgör attraktiva boendemiljöer en viktigare resurs i det nya informationsamhället.

Tabell 1. Olika typer av orter i det post-industriella Sverige

	<u>Svagt näringsliv</u>	<u>Starkt näringsliv</u>
<u>Oattraktiv boendemiljö</u>	* Bruksorter * Industristäder	* Mindre företagarter
<u>Attraktiv boendemiljö</u>	* Landsbygdsorter	* Storstäder * Universitetsorter

Det är i första hand storstadsregioner och universitetsregioner som framstår som vinnare i det nya framväxande samhället. En betydande del av det framväxande nya näringslivet återfinns i dessa regioner. Stockholmsregionen är ett viktigt internationellt centrum för mobiltelefoni. Runt de tekniska högskolorna i Stockholm, Göteborg, Lund, Linköping och Luleå har det vuxit ett betydande antal it-företag. Runt universiteten i Uppsala och Umeå har det motsvarande sätt vuxit upp ett antal bioteknologiföretag. Universitetsregionerna uppvisar också sedan mycket lång tid en stabil befolkningsökning. Sedan 1975 har exempelvis befolkningen i Uppsala, Lund och Umeå vuxit med 30-40 procent. Expansionen inom universitet och universitetsanknutna verksamheter var en viktig orsak till denna expansion.

Förenklat uttryckt kan sägas att universiteten fungerar som ett nät i vilket unga människor som söker sig till högre utbildning fångas upp. De flyttar till universitetsregionen för att studera. Flyttningen sker i allmänhet under en formativ period i personernas liv. Ungdomarna utvecklar en vänskapskrets, de finner en livspartner, de konkretiserar sina yrkesdrömmar etc. I många fall innebär detta får en stark social förankring på den ort där de studerat, ett förhållande som bidrar till att expansiva företag väljer att etablera kvalificerade verksamheter till universitetsorterna. Det nya näringslivets lokalisering av verksamheter i anslutning till universiteten bidrar på detta sätt till att öka studenternas möjligheter att stanna kvar på studieorten. Allt fler får möjlighet att realisera sina yrkesambitioner utan att flytta. Denna utveckling förstärks av att ett växande antal av studenterna väljer att etablera egna företag eller väljer att arbeta i nystartade företag framför etablerade storföretag. Det normala är att personer väljer att etablera företag på den ort där företagsgrundarna lever. En viktig förklaring till universitetsregionerna befolkningsökning är sålunda att många studenter "fastnar" i regionen. Ju längre en person har stannat på universitetsorten desto mindre sannolikhet att han/hon kommer att lämna den.

Transformationen från det gamla till det nya samhället har bidragit till att förstärka universitetens roll som motor i den regionala utvecklingen. Universitetsorter som Lund, Uppsala och Umeå genomgår en transformation som innebär att de är på väg att omvandlas från att vara de statliga bruksorter de var i det gamla Sverige, med mer än hälften av de sysselsatta inom offentlig sektor, till att bli dynamiska centra för det nya näringslivet. Universitetsorterna är de platser där de nya Sverige för närvarande är mest påtagligt.

Storstadsregionerna kännetecknas av att de förutom att de har universitet genom sin storlek erbjuder en betydligt bredare arbetsmarknad än övriga regioner. Det finns ett starkt samband mellan den lokala arbetsmarknadens storlek och bredden i arbetsmarknaden (Regionplane- och Trafikkontoret 1998:6). I Stockholmsregionen finns sålunda 10 procent fler näringar än i Göteborgs och Malmöregionerna. I förhållande till Helsingborgs-, Uppsala- och Linköpingsregionerna uppgår skillnaden till 35 - 50 procent. Sedan fortsätter skillnaden att öka med minskad befolkningsstorlek. Antalet näringar i Stockholm överstiger antalet i arbetsmarknader med 100 000 invånare med nästan 100 procent och antalet i arbetsmarknader med 50 000 invånare med 170 procent.

Storstadsregionerna diversifierade arbetsmarknad gör att frihetsgraderna när det gäller att forma en yrkeskarriär är betydligt större där än på mindre lokala arbetsmarknader. För människor som prioriterar en karriärbunden livsform framstår det därför som om

storstadsregionerna har mest möjligheter att erbjuda. För ungdomar utgör dessutom storstadens puls en attraktionskraft. Storstadsregionerna, företrädesvis Stockholm, uppvisar också ett stabilt inflyttningsöverskott i åldersgruppen 16-24 år. På motsvarande sätt uppvisar regionen ett stabilt utflyttningsöverskott bland personer som är äldre än 45 år (Regionplane- och trafikkontoret 1998:4)

Storstadsregionernas och universitetsorternas motpoler är industristäder och bruksorter. Dessa kombinerar en svag utveckling inom näringslivet med en liten attraktivitet som boendemiljö. I många bruksorter uppvisar såväl tillverkningsindustri som privat tjänstesektor en svag utveckling. Filipstad/Hällefors, Hagfors/Munkfors och Avesta/Hedemora är exempel på detta. I den sistnämnda regionen ökade exempelvis lönesumman inom tillverkningsindustri endast med 12 procent under perioden 1990-1998, en siffra som kan jämföras med riksgenomsnittet 30 procent. Under samma period ökade lönesumman inom den privata tjänstesektorn endast med 6 procent vilket kan jämföras med 52 procent för riket som helhet. I dessa regioner minskade sålunda såväl sysselsättningen inom industrin som inom privat tjänsteproduktion. Den svaga sysselsättningsutvecklingen bidrog naturligtvis till befolkningsminskningen, en minskning som accentuerades av att bruksorterna inte längre uppskattas som boendemiljöer. Detta understryks av att många av dessa regioner ofta uppvisar en nettoutflyttning i alla åldersgrupper. En stark ström ut av ungdomar, följs av en svagare nettoutflyttning av medelålders och en ännu svagare nettoutflyttning av pensionärer. Den enda grupp som enstaka år uppvisar ett inflyttningsöverskott till bruksorter är invandrarna.

Att dessa samhällen inte upplevs som attraktiva boendemiljöer innebär inte att alla delar av regionerna saknar attraktivitet. Delar av kommunen som inte präglats av den industriella utvecklingen under 1900-talet kan framstå som intressanta. Uddeholm och Ransäter i Hagfors/Munkfors, Grythyttan i Hällefors och Stjärnsund i Hedemora är exempel på detta. Bruksorternas viktigaste tillgångar när det gäller att attrahera inflyttare finns numera i de delar av regionen som i det gamla Sverige tillhörde den i ekonomiskt avseende svagt utvecklade utkanten av kommunen. I bästa fall kan bruksorterna erbjuda attraktiva byar utanför centralorten, där människor kan leva ett landsbygdsliv.

De ur näringslivssynpunkt mest dynamiska bruksregionerna kännetecknas av en fortsatt stark utveckling inom industrin. I exempelvis Ludvika- och Fagerstaregionerna ökade lönesumman inom industrin 1990-1998 betydligt mer än i riket som helhet. I Fagerstaregionen översteg ökningen riksgenomsnittet med 50 procent. I dessa regioner kombineras en stark tillväxt inom industrin med en förhållandevis svag tillväxt inom den privata tjänstesektorn. Den svaga ökningen inom den privata tjänstesektorn såväl återspeglar som bidrar till befolkningsminskningen. Utflyttningsöverskottet i åldersgruppen 15-30 år delar dessa regioner med andra typer av orter. Det som särpräglar dem är avsaknaden av ett påtagligt inflyttningsöverskott i åldersgruppen 45+.

Större kommuner med en stark industriell tradition som Eskilstuna, Sundsvall och Norrköping uppvisar ett likartat mönster. Också dessa kännetecknas av en förhållandevis svag tillväxt inom såväl industri- som tjänstesektor, även om tillväxten inom den privata tjänstesektorn i genomsnitt ligger något högre än för bruksorterna. Industriregioner med befolkning som överstiger 150 000 invånare uppvisar med ett undantag, en befolkningsökning även om tillväxten i näringslivet är förhållandevis svag. Norrköping, Luleå, Falun/Borlänge och Karlstad/Kristinehamn är exempel på denna typ av svagt

växande regioner. Industriregioner med en mindre befolkning som Sollefteå/Kramfors, Örnsköldsvik, Skellefteå, och Köping uppvisar däremot en påtaglig befolkningsminskning under 1990-talet.

Inte ens mindre industriregioner som kännetecknas av en förhållandevis stor ökning i lönesumma uppvisar en befolkningsökning. Oskarshamn är ett illustrerande exempel på detta. Trots att tillväxten i regionens näringsliv överstiger riksgenomsnittet med nästan 20 procent så minskade regionens befolkning med 1,6 procent under perioden 1990-1998. Industriregionernas utveckling präglas sålunda såväl av att regionernas ekonomiska specialisering hämmar en snabb ekonomisk tillväxt som att de egenskaperna regionerna har inte uppskattas på samma sätt som tidigare av medborgarna.

Den tredje huvudgruppen, mindre företagarter, uppvisar vissa strukturella likheter med industriorterna. På dessa orter finns en gammal tradition av företagande. De naturgivna förutsättningarna har varit sådana att befolkningen alltid tvingats till egna initiativ för att försörja sig. Varken jordbruk, skogsbruk eller fiske har kunnat bedrivas under sådana former att verksamheterna skänkt invånarna en trygg försörjning. För att överleva har de varit tvungna att kombinera olika typer av verksamheter. Miljön ställde på detta sätt stora krav på företagsamhet. I dag bedrivs i dessa regioner företrädesvis arbetskraftsintensiv produktion av tekniskt enkla produkter. Arbetskraften kännetecknas av att utbildningsnivån är låg. Arbetskraftsintensiv produktion med lågutbildad arbetskraft låter inte som ett recept för framgång vid övergången från industrisamhället till kunskapssamhället. Trots detta är det en av dessa regioner, Värnamo/Gnosjö/Gislaved, som redovisar den största ökningen av alla svensk regioner (se tabell B1.) av lönesumman under 1990-talet. Landets mest dynamiska region kännetecknas av, att det nya lyser med sin frånvaro där. Expansionen bärs i stället upp av det gamla näringslivet.

Orterna utmärks av att de är befolkningsmässigt små och är belägna i skogsbygder i inlandet. Regioner som Gnosjö/Värnamo/Gislaved, Tranås, Älmhult/Osby, Markaryd/Ljungby, Sorsele, Vansbro och Sunne/Torsby återfinns i denna grupp. Kännetecknande för dem är att industrin uppvisar en stark tillväxt. I Sorsele, en av landets minsta kommuner i Västerbottens fjällvärld på gränsen till Norge, finns exempelvis en snabbt växande industri med ett stort inslag av elektronikföretag. Under perioden 1990-1998 växte lönesumma inom industrin i regionen med 96 procent, mer än tre gånger så mycket som i riket som helhet. Lönesumman i den privata och offentliga tjänsteproduktionen växte under samma period med 43 respektive 30 procent. Sorsele hamnade därmed på 33 plats i den svenska tillväxtligan, omedelbart framför Karlstad/Kristinehamn (se tabell B1.) Trots näringslivets tillväxt var högre än i universitetsregioner som Karlstads- och Luleåregionerna så minskade befolkningen i Sorsele med 7,5 procent under perioden 1990-1998. Situationen är likartad i de andra regionerna i denna grupp. Tranås, Älmhult/Osby och Markaryd/Ljungby uppvisar högre tillväxttal än Sorsele, men ändå minskar också deras befolkningen.

Den enda region i denna grupp som uppvisar en befolkningsökning är Värnamo/Gnosjö/Gislaved. Den ekonomiska tillväxtens utväxling i befolkningsökning är emellertid svag. Regionens befolkningstillväxt på 3,3 procent motsvarar befolkningstillväxten i Helsingborgsregionen. Näringslivets tillväxt i den sistnämnda regionen uppgick endast till en tredjedel av tillväxten i Värnamo/Gnosjö/Gislaved. Det är uppenbart

att dessa dynamiska företagarregioner inte representerar några attraktiva boendemiljöer, åtminstone inte för svenska medborgare. I Värnamo/Gnosjö/ Gislaved svarade invandrare för mer än 60 procent av inflyttningsöverskottet år 1998. Bland övriga redovisas ett inflyttningsöverskott i åldersgruppen 30-44 år, medan övriga åldersgrupper utmärks av utflyttningsöverskott.

I de regioner av denna typ som redovisar befolkningsminskning är bilden delvis en annan. Den inflyttning i åldersgruppen 30-40 år och den stora inflyttningen av invandrare som kännetecknar Värnamo/Gnosjö/ Gislaved saknar motsvarighet i de andra regionerna av denna typ. I gengäld uppvisar dessa regioner en lägre utflyttning i åldersgruppen 45+ än vad Värnamo/Gnosjö/ Gislaved gör. Den negativa befolkningsutvecklingen i företagarorterna skapas sålunda av ett stort utflöde av personer i åldersgruppen 20-30 år. Det inflyttningsöverskott som finns i många av dessa orter i åldersgruppen 45+ är marginellt i förhållande utflyttningsöverskottet bland ungdomarna.

Den sista gruppen - landsbygdsorter - kännetecknas av att tjänstesektorn är det centrala dynamiska elementet i näringslivet. I Varberg/Falkenberg och Strömstad/Tanum växer tjänstesektorn lika snabbt som i universitetsregionerna. Orsakerna till denna expansion inom tjänstesektorn skiljer sig åt. I dessa kustnära medelstora städer sker expansionen som en följd av inflyttningsöverskottet i åldersgruppen 45+. Dessa orter upplever som många andra ett utflyttningsöverskott i åldersgruppen 20-29 år, vilket kombineras med ett inflyttningsöverskott i åldersgruppen 45+. Några av regionerna har också ett inflyttningsöverskott i åldersgruppen 30-44 år. I de regioner som redovisar befolkningsökning överstiger inflyttningsöverskottet i gruppen 45+ utflyttningsöverskottet bland ungdomarna. Regionerna skiljer sig också åt vad avser andelen pensionär bland inflyttarna. Vissa orter är populära bostadsorter för pensionärer. Varberg tillhör denna grupp och utmärker sig genom att åldersgruppen 60-69 år uppvisar det största inflyttningsöverskottet. Andra orter i denna grupp som Laholm, Ängelholm, Simrishamn, Gotland, Borgholm och Västervik har också ett förhållandevis stort inflyttningsöverskott i åldersgruppen 60+.

Vinnare och förlorare i den nya tiden

1970-talet representerar en brytpunkt i den regionala utvecklingen. Fram till slutet av 1970-talet var urbaniseringen ett viktigt kännetecken för den regionala utvecklingen. Befolkningsströmmen gick från landsbygden till städerna. Vid slutet av 1900-talet var Sverige "färdigurbaniserat" och under 1990-talet började landsbygdsbefolkningen på nytt växa. Tillväxten skedde inte i hela landet utan företrädesvis i landsbygd som tillhörde större lokala arbetsmarknader eller som låg i närheten av sådana arbetsmarknader.

1970-talet representerade också slutet på en sekellång period, när industriregioner fungerade som motorer i den svenska tillväxten. Fram till dess hade regioner med en stor industri uppvisat hög ekonomisk tillväxt och en stor befolkningsökning. Under 1970-talet omvandlades många av dessa regioner till regionala problemregioner till följd av svag tillväxt och strukturomvandling inom industrin. Regioner som Adalen och Bergslagen, industristäder som Nässjö, Norrköping och Malmö samt bruksorter som Finspång och Ludvika är belysande exempel på detta. De regioner som klarat sig bäst i övergången från industrisamhälle till informationssamhälle är sådana som påverkats minst av övergången. Företagarregioner med en industri som är specialiserad på arbets-

kraftsintensiv produktion av förhållandevis enkla produkter och med en låg utbildningsnivå hos arbetskraften uppvisar i många fall en fortsatt stark tillväxt inom industrin. Dynamiken i dessa regioner upprätthålls av ett starkt nyföretagande. Att etablera företag är ett naturligt sätt att försörja sig. Nedläggning av ett företag tenderar att föregå etableringen av ett antal nya. Den regionala historien spelar en viktig roll för dessa regioners förmåga att anpassa sin näringsstruktur till omvärldens förändringar.

Stora industristäder har en påtaglig fördel framför mindre orter när det gäller hanteringen av strukturproblemen inom industrin. Statens benägenhet att genom offentliga insatser kompensera för problemen inom industrin är betydligt större när det gäller stora industristäder. Norrköping och Malmö är illustrerande exempel på detta. Som kompensation för strukturproblemen inom industrin erhöll Norrköping ett antal statliga verk och en universitetscampus tillhörande Linköpings universitet. Malmö tilldelades på motsvarande sätt en bilfabrik och en högskola. Staten har inte, med något undantag, uppvisat motsvarande intresse för mindre industriorter som Nässjö och Finspång. Hittills har emellertid effekterna av dessa statliga insatser varit begränsade. Norrköpingsregionen uppvisar ingen påtaglig ekonomisk dynamik och dynamiken i Malmöregionen återfinns i första hand i Lund, med sin starka koncentration av det nya näringslivet.

Det finns få exempel, såväl i Sverige som i utlandet, på att starka industriregioner förmått anpassa sig till den nya riden och utvecklats till centra för det nya näringslivet (Nilsson 1998). Det mest påtagliga exemplet i Sverige är Karlskrona/Ronneby, där särskilt näringslivsomvandlingen i Ronneby framstår som ett undantag. Framgången i denna region förklaras av en blandning av en kraftfull strategisk idé, tur och skicklighet med ett antal kritiska beslut samt en uppsättning lyckliga omständigheter (Alsén m. fl 1999). Denna blandning av faktorer gör att framgångsreceptet inte kan kopieras. Hur receptet ser ut blir synligt först i efterhand när det är möjligt att analysera vad som skett samt hur det kunnat ske. Att anpassa en region till en ny tid är sålunda en uppgift som är betydligt svårare än att bygga om ett hus. Det kan närmast jämföras med att anlägga en ny trädgård utan att först riva upp den gamla. Sådant arbete tar lång tid, rymmer många överraskning och leder aldrig till det resultat de ansvariga hade tänkt sig.

Vinnarna i den pågående transformationen är de regioner som aldrig på allvar industrialiserades - universitetsorter som Lund, Linköping, Uppsala och Umeå samt urbaniserade landsbygdsregioner som Österlen, Bjärehalvön och Halland - och storstadsregioner som Stockholmsregionen som frigjorde sig från industrin under 1950- och 1960-talen. Kännetecknande för samtliga dessa regioner är de saknar en gammal struktur och en industriell kultur som fungerar som ett hinder för det nya framväxande näringslivet med dess speciella kultur. Mottagligheten för det nya är därmed större, en mottaglighet som sedan växer i takt med inflödet av nya människor till regionen.

Utvecklingen blir på detta sätt en självförstärkande process. På detta sätt skapar varje epokskifte en djup klyfta mellan de regioner som etablerar sig som centra för det nya och de som fungerar som bärare av det gamla. Detta är en klyfta som inte bara tar sig uttryck i olikheter i näringsstruktur och social struktur utan som också slår igenom i det politiska landskapet. Politiska motsättningar får ett allt större inslag av regionala motsättningar.

Litteratur

- Alsén, G., p. Eriksson, A. Nilsson & J. E. Nilsson (1999) *The University - a Regional Booster? The Case of Karlskrona-Ronneby*. Högskolan i Karlskrona-Ronneby (stencil)
- Andersson. Å. E. & U. Strömquist (1988) *K-samhällets framtid*. Stockholm
- Bell, D (1973) *The Coming of the Post-Industrial Society*. New York
- Bell, D. (1980) "The Social Framework of the Information Society." I T. Forrester (ed.) *The Microelectronics Revolution*. Oxford
- De Geer, H. (1978) *Rationaliseringsrörelsen i Sverige*. Stockholm
- De Geer m.fl (1986) *I framtidens kölvatten*. Stockholm
- Gårdlund, T. (1942) *Industrialisemans samhälle*. Stockholm
- Holm, P. (1959) *Bostadsefterfrågan på 1960-talet*. Stockholm
- Højrup, T. (1983) *Det glemte folk*. København
- Johansson, M. & L. O. Persson (1991) *Regioner för generationer*. Stockholm
- Mölleryd, B. G. (1999) *Entrepreneurship in Technological Systems - The Development of Mobile Telephony in Sweden*, Stockholm
- Nilsson, J. E. (1995) *Sverige i förnyelsens Europa. En industrinations uppgång och fall*. Malmö
- Nilsson, J. E. (1998) *Blomstrande näringsliv. Krafter och motkrafter bakom förändringar i europeiska och amerikanska regioner*. Stockholm
- Nilsson, J. E. (1999) *När marknaden viker. Allmännyttiga bostadsföretag i en ny situation*. Stockholm
- Nilsson, L. (1989) *Den urbana transitionen. Tätorterna i svensk samhällsomvandling 1800-1980*. Stockholm
- Nora, S. & A. Minc (1980) *The Computerization of Society. A Report to the President of France*. Cambridge. Mass
- Regionplane- och Trafikkontoret (1998) *Migration och förnyelse av Stockholmsregionen, Rapport 4*, Stockholm
- Regionplane- och Trafikkontoret (1998) *Regioner, handel och tillväxt. Marknads-kunskap för Stockholmsregionen. Rapport 6*, Stockholm

Segerblom, M. (1983) *Algots - En teko-koncerns uppgång och fall*. Stockholm

SOU 989:12 *Den regionala problembilden*

Young, J. (1988) *Steve Jobs. Vandringen är målet*. Stockholm

Vedin, B. A. (1992) *Teknisk revolt. Det svenska AXE-systemets brokiga framgångshistoria*, Stockholm

Tabellbilaga

Tabell B1. Den regionala tillväxtligan 1990-1998
(Förändring i lönesumma och befolkning i procent)

<u>Plac. Region</u>	<u>Lönesumma</u>	<u>Befolkning</u>	<u>Lönesumma/capita</u>
1. Värnamo/Gnosjö/Gislaved	14,7	3,3	11,1
2. Stockholmsregionen	14,4	8,7	5,3
3. Umeåregionen	11,6	8,8	2,5
4. Upsalaregionen	10,1	8,1	1,9
5. Göteborgsregionen	10,1	6,6	3,1
6. Jönköpingsregionen	8,7	3,2	5,4
7. Växjöregionen	8,4	1,4	6,9
8. Oskarshamnsregionen	8,0	-1,6	9,7
9. Karlskrona/Ronneby	7,9	1,6	6,3
10. Linköpingsregionen	7,8	3,7	4,0
11. Falkenberg/Varberg	7,5	5,6	1,9
12. Malmöregionen	7,3	7,3	0,0
13. Lidköping/Götene/Vara	6,6	0,2	6,4
14. Örebroregionen	5,9	3,1	2,8
15. Tranås/Ydre/Aneby	5,8	-1,5	7,5
16. Älmhult/Osby	5,7	-3,4	9,4
17. Fyrstadsregionen	5,5	0,7	4,7
18. Boråsregionen	5,1	0,7	4,5
19. Simrishamn/Tomelilla	5,0	-1,2	6,2
20. Halmstad/Laholm/Hylte	5,0	3,6	1,4
21. Helsingborgsregionen	4,8	3,1	1,7
22. Strömstads/Tanum	4,6	0,5	4,1
23. Markaryd/Ljungby	4,5	-3,0	7,8
24. Gotland	4,3	0,9	3,4
25. Kristianstad/Hässleholm	4,3	1,0	3,3
26. Kalmarregionen/Öland	4,1	0,6	3,4
27. Västeråsregionen	3,7	1,8	1,9
28. Nyköping/Oxelösund	3,6	1,2	2,3
29. Gävle/Sandviken	3,3	-1,2	4,7
30. Olofström/Karlshamn	2,9	-2,4	5,4
31. Årjäng	2,7	-4,0	7,0
32. Bengtsfors/Dals-Ed	2,5	-6,3	9,4
33. Sorsele	2,5	-7,5	10,8
34. Karlstad/Kristinehamn	2,5	1,2	1,3
35. Vansbro	2,0	-5,4	7,8

<u>Plac. Region</u>	<u>Lönesumma</u>	<u>Befolkning</u>	<u>Lönesumma/capita</u>
36. Falun/Borlänge	1,6	1,1	0,5
37. Skövde/Skararegionen	1,5	-1,2	2,7
38. Arvika/Eda	1,3	-3,2	4,6
39. Kiruna	1,0	-3,8	5,1
40. Sunne/Torsby	0,6	-3,0	3,7
41. Katrineholm/Flen/Vingåker	0,4	-1,5	2,0
42. Säffle/Åmål	0,2	-4,4	4,8
43. Hudiksvall/Nordanstig	0,1	-2,7	3,0
44. Luleå/Fyrkantenregionen	-0,1	1,7	-1,8
45. Åre	-0,2	-1,4	1,2
46. Ljusdal	-0,2	-4,7	4,7
47. Nässjöregionen	-1,0	-4,0	3,1
48. Norrköpingsregionen	-1,3	0,5	-1,8
49. Avesta/Hedemora	-1,3	-6,1	5,1
50. Mora/Orsa/Älvdalen	-1,3	-2,1	0,8
51. Köping/Arboga/Kungsör	-1,4	-4,2	2,9
52. Västervik	-1,7	-3,9	2,3
53. Sundsvall/Härnösandsregi.	-1,9	-1,5	-0,4
54. Skellefteå/Norsjö	-2,2	-2,8	0,7
55. Hultsfred/Vimmerby	-2,2	-4,4	2,3
56. Östersundsregionen	-2,3	-1,6	-0,7
57. Härjedalen	-2,3	-6,1	4,1
58. Karlskroga-regionen	-2,7	-6,1	3,6
59. Ludvikaregionen	-2,8	-8,3	6,0
60. Arjeplog	-3,0	-6,3	3,5
61. Eskilstuna	-3,2	-1,9	-1,3
62. Örnsköldsvik	-3,5	-4,6	1,2
63. Söderhamn	-3,8	-4,8	1,1
64. Gällivare	-4,4	-6,4	2,2
65. Bollnäs/Ovanåker	-4,4	-3,7	-0,6
66. Överkalix	-5,4	-8,0	2,8
67. Malung	-6,0	-5,5	-0,6
68. Kalix	-6,1	-4,3	-1,8
69. Storuman	-7,1	-7,2	0,1
70. Lycksele/Malå	-7,2	-6,1	-1,2

<u>Plac.</u>	<u>Region</u>	<u>Lönesumma</u>	<u>Befolkning</u>	<u>Lönesumma/capita</u>
71.	Sollefteå/Kramfors	-7,5	-8,5	1,1
72.	Vilhelmina/Dorotea/Åsele	-8,0	-6,2	-1,9
73.	Arvisjaur	-8,3	-8,4	0,2
74.	Hagfors	-8,6	-9,7	1,2
75.	Pajala	-9,3	-7,7	-1,8
76.	Fagerstaregionen	-9,4	-72	-2,4
77.	Strömsund	-10,3	-9,4	-1,0
78.	Jokkmokk	-10,6	-6,3	-4,6
79.	Haparanda	-11,1	0,6	-11,7
80.	Övertorneå	-11,6	-3,7	-8,2
81.	Filipstad/Hällefors	-14,4	-10,3	-4,6

Källa: *Affärsvärlden nr. 1-2, Årgång 99; År 2000*